

УДК 821.161.2 : 654.19

**ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ РАДІОПЕРЕДАЧІ
М. ЖУЛИНСЬКОГО “УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА:
ВЧОРА І СЬОГОДНІ”**

**Ольга Антонова
(Луганськ, Україна)**

Стаття присвячена визначенню жанрових особливостей радіопередачі М. Жулинського “Українська література: вчора і сьогодні”, аналізу реалізації авторської прагматики засобами даного жанру, впливу індивідуально-авторських особливостей публіциста на жанрову форму передачі.

Ключова слова: жанр, жанрові особливості, радіопередача, публіцист.

Статья посвящена определению жанровой особенности радиопередачи М. Жулинского “Украинская литература: вчера и сегодня”, анализу реализации авторской прагматики средствами данного жанра, влияния, индивидуально-авторских особенностей публициста на жанровую форму передачи.

Ключевая слова: жанр, жанровая особенность, радиопередача, публицист.

The article is devoted to the determination of genre features of M. Zhulynskiy's broadcasting “Ukrainian literature: yesterday and today”, the analysis of realization of the author's pragmatics by means of this genre, influence of the individual and author's features of publicist on the genre form of broadcasting.

Key words: genre, genre feature, broadcasting, publicist.

Постановка проблеми. Говорячи про публіцистичну діяльність Миколи Жулинського, неможливо обійти увагою його активну роботу на українському радіо. Адже М. Жулинський є одним з тих вітчизняних майстрів слова, хто активно намагається підняти престиж вітчизняного радіо як авторитетного каналу трансляції якісних культурно-освітніх та соціально-політичних програм. Його цикл радіопередач “Українська література: вчора і сьогодні” став своєрідною візитівкою “Каналу духовного відродження Радіо “Культура”.

Метою статті є визначення жанрових особливостей радіопередачі М. Жулинського “Українська література: вчора і сьогодні”, реалізація авторської прагматики засобами даного жанру, вплив індивідуально-авторських особливостей творчості публіциста на жанрову форму передачі. *Об'єктом* дослідження стали проаналізовані нами 64 радіопередачі цього циклу, *предметом* дослідження є їх жанрові особливості.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо за потрібне залучити цикл цих радіопередач, що є за своєю тематикою літературно-критичними, до джерельної бази нашого дослідження публіцистики М. Жулинського. Підставами для цього

вважаємо думку таких теоретиків журналістики, як В.Лизанчук, В.Галич, В.Брюховецький, В.Смирнов. Так, В.Галич у своїй монографії “Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор: еволюція творчої майстерності” відзначала, що “літературна критика і публіцистика досить часто взаємопереплітаються [3, с.37]”. В.Лизанчук стверджував, що “суспільний характер таких програм не викликає сумніву. Діапазон прояву ідеолого-політичних тенденцій простежується у відборі тих чи інших творів для ефіру і виконавців, у планово передбаченій підготовці музичного “фону” того чи іншого мовлення [8, с.144]”. В.Брюховецький наголошував, що “критичні оцінки та інтерпретація літературного твору, літературного процесу можуть включати в себе і наукові, і художні, і публіцистичні моменти [2, с.63]”. Саме такою є літературна критика М. Жулинського, адже він ставить за мету не лише створити у вітчизняному радіопросторі середовище високої духовної культури із залученням найширшої аудиторії, наблизити високе мистецтво слова до слухачів, прищепити їм “відчуття голоду” на прекрасне, а й крізь призму подій літературного життя та аналіз особливостей літературного твору висвітлити актуальні проблеми сучасного життя, привернути увагу до гострих питань сьогодення. Як зазначав сам публіцист, він ставить перед собою мету “вивищувати людину над собою <...> заради того, щоби відчутти смак життя. <...> І, безперечно, без мистецтва, без літератури, без культури людина цієї нашої не зможе пережити [7]”. Публіцистичність літературної критики М. Жулинського є закономірною, адже дослідник І.Бестужев-Лада слушно зараховує аналіз мистецьких явищ та культурних процесів до комплексу стійких соціально-політичних проблем [1], оскільки національне та соціальне самопочуття радіоаудиторії тісно пов'язані між собою, а В. Смирнов говорив про “єдиний тип творчості – публіцистичний [12]”, що є інтегруючим для усіх радіотворів.

Говорячи про радіопередачу Миколи Жулинського “Українська література: вчора і сьогодні”, відзначимо її виразний оригінально-авторський характер, варіативність композиційної побудови, вільну есеїстичну манеру викладу матеріалу, синтетичну жанрову природу. Публіцист зазначав, що він не є прихильником суворого дотримання літературних канонів щодо форми: “Мене більш цікавить не форма, а можливість вираження себе, мого власного, особистісного ставлення до того чи іншого явища, події, твору, процесу [7]”. Насиченість тексту різножанровими елементами дозволяє публіцисту створити глибоко особистісний, індивідуальний, насичено-експресивний та емоційно-образний твір, що не залишає слухачів байдужими. Але не викликає сумнівів те, що вдало дібрана жанрова форма радіовиступу має важливе значення для успішної комунікації, бо жанр – “своєрідний “інструмент”, за допомогою якого автор створює й оформлює свій виступ в ефірі за законами публіцистичної творчості. Жанр – це “місток”, за допомогою якого журналіст вступає в мовне спілкування з невидимим слухачем і спілкується з ним з певною метою, втіленою у творі [12]”. Тому питання жанрової природи авторської радіопередачі М. Жулинського потребує особливої уваги.

В основі традиційної класифікації жанрів радіожурналістики (радіопубліцистики), яку підтримують В. Лизанчук [10], В. Смирнов [12], О.Шерель [11], лежить спосіб відображення дійсності поділяє радіожанри на три групи: інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні. На основі цієї класифікації визначаємо радіопередачу М. Жулинського “Українська література:

вчора і сьогодні” як *радіобесіду*, усвідомлюючи той факт, що поділ журналістських творів на жанри і жанрові групи досить умовний, оскільки система жанрів є динамічною та залежною від особистісних характеристик автора, а радіопередачі в межах циклу значною мірою варіюють за формою та змістом. Підставами для такого визначення вважаємо основні формотворчі ознаки радіобесіди, зокрема діалогічність, комунікація з масовою аудиторією, фаховий аналіз інформації, розмовно-невимушений характер викладу матеріалу, вільна композиція, освітньо-дидактичне спрямування, які знайшли виразне втілення у радіопередачах циклу “Українська література: вчора і сьогодні”.

Жанр радіобесіди є органічним для радіомовлення з огляду на його генетично закладену діалогічність, зосередженість на слухачах як співрозмовниках. В.Лизанчук зазначав: “Слово, що звучить, підпорядковується законам усного мовлення [9, с.109]”, тому радіовиступ наближається за структурою, логічною побудовою й художніми засобами до усної бесіди. О.Шерель звертає увагу на те, що “ефект залученості слухачів в передачу досвідчені журналісти створюють, наближаючи її до природного мовного спілкування людей. Одна з основних форм усної мови – діалог, тобто розмова двох або декількох осіб, що обмінюються інформацією або зайняті колективними пошуками вирішення якої-небудь проблеми. Діалогічність властива багатьом матеріалам радіо, вона витікає з його акустичної природи, хоча й має деякі особливості. Її своєрідність визначається тим, що співрозмовники розділені простором, між мовцем і слухачем, як правило, відсутній безпосередній зв'язок. Проте журналіст біля мікрофону завжди звертається до слухача, припускаючи в ньому співбесідника, активного учасника двостороннього контакту, наче передбачаючи його реакції, хід думки, можливі питання, будуючи систему інформації і логічних доводів таким чином, як він робив би це в умовах бесіди [11]”. “Спілкування зі слухачем засобами радіослова, – за влучним виразом Д.Шаповала, – є своєрідною моделлю знаходження цікавого співрозмовника кожним із нас [13, с.392]”, а, значить, задіює ті ж органи відчуттів, що й при усному спілкуванні, використовує ті ж механізми впливу, будуються за тими ж композиційними принципами. Тому оригінальні за композиційною побудовою, емоційно-невимушені за тоном та суб'єктивно-оцінні за характером викладу матеріалу радіобесіди Жулинського приваблюють слухачів зривом, чітким образом автора, що не ховається за маскою безпекаційних суджень чи загальних міркувань.

Жанрові радіобесіди властиве просвітницьке спрямування, вона несе в собі освітній потенціал, обов'язково ґрунтується на думці фахівця. За словами В.Смирнова, “функція бесіди – повідомити нові знання слухачам у формі глибокого, системного викладу певної теми. Тема бесіди завжди актуальна, співзвучна часу, а нею ж викликана оперативним приводом [12]”. Прагнення поділитись знаннями декларував і сам М. Жулинський: “У першу чергу я намагаюсь тих, хто цікавиться, хто слухає, просвітити, долучити до літератури, до тих проблем, якими ми живем у сфері культури. Я прагну дати їм якийсь ключик, щоби вони могли відкрити самостійно того чи іншого письменника [7]”.

Цікавий, актуальний, подекуди ексклюзивний (досі неоприлюднюваний) фактичний матеріал про життя та творчість українських майстрів слова у поєднанні з авторським аналізом несуть у собі потужний освітній потенціал, дають змогу аудиторії дізнатись нове та переосмислити вже відоме, формує в слухачькій свідомості колоритні, емні образи-персоналії, заохочуючи до

подальшого самостійного знайомства з ними. Наприклад, у радіопередачі, присвяченій видатній українській письменниці та громадській діячці Олені Пчілці, митець, розповідаючи про її життя, розставляє акценти на тій ролі, що відіграла ця мужня жінка в історії української культури, творить її образ у трьох іпостасях: як жінки-матері, жінки-поетеси і жінки-громадянки. Органічне поєднання цих соціальних ролей зробило Олену Пчілку, за його словами, постаттю настільки визначною, що її ми досі не можемо оцінити. Митець вдається до прийомів, що увиразнюють цю трагічну неоціненність, емоційно впливають на слухачів, викликаючи суголосні авторському настроєві емоції. Так, М. Жулинський починає розповідь про життєвий та творчий шлях Олени Пчілки з опису кладовища, де похована вона поряд зі своїми дітьми, що пішли з життя на її очах, налаштовуючи читачів на співчуття й пошану до пам'яті мисткині: “Коли стоїш перед могилою і дивишся, що тут похований її (Лесі Українки. – О. А.) брат Михайло <...>, тут похований її батько <...>. У 1913 році помирає Леся Українка. І тільки через майже два десятиліття до рідних своїх, до своїх дітей, до свого чоловіка приходить Олена Пчілка. 4 жовтня 1930 року вона помирає на 81 році життя. Ця дивовижна жінка, яка прожила 81 рік, відходила з життя у повній самотині [6]”.

Відзначимо, що для радіопередач М. Жулинського властива продумана простота й економічність використання зображально-виражальних засобів, уникання надмірно пафосної тропіки, занадто експресивних конструкцій. Так, у наведеному вище прикладі сугестивний потенціал тексту реалізують лексеми “кладовище”, “померти”, “самотина” з конотаціями смутку, журби, а також перифрастична метафора на позначення смерті “приятти до рідних”, яка є своєрідним узагальненням самотнього життя О. Пчілки.

Зовсім інші емоції викликає розповідь про династію Драгоманових-Косачів. Публіцист з піднесенням і щирим захопленням розповідає про традиції національно свідомого виховання у родині Олени Пчілки, про патріотизм, прищеплений нею дітям, що став опорою їх таланту, про її визначальну, героїчну на той час принциповість, зокрема, про її сміливий виступ на відкритті пам'ятника І. Когляревському, що став першим у царській Росії україномовним публічним виступом. Такі епізоди з життя письменниці стають яскравими штрихами її мистецького портрету. М. Жулинський ніби екстраполює її досвід на сучасність, змушуючи аудиторію замислитись про такі актуальні на сьогодні проблеми, як патріотичне виховання, формування національної свідомості молодого покоління, почуття гордості за свою історію та культуру.

Генетична спорідненість радіобесіди з усною розмовою підпорядковує її тим же законам, що й усне мовлення, впливає на композиційну побудову передачі. Вільний імпровізаційний характер живого спілкування породжує властиву радіобесідам М. Жулинського політематичність, а розгортання її сюжету узалежнює від асоціативного ходу авторських думок і внутрішніх міркувань. Як зазначав О. Шерель, такий процес “можна назвати паралельним мисленням, співпереживанням, коли слухач одночасно з тим, хто виступає біля мікрофона, опиняється перед проблемою і разом з ним на основі обом відомих фактів приходить до певних висновків <...> Багаторічний досвід радіожурналістики свідчить про те, що подібний процес паралельного мислення частіше за все виникає у слухача тоді, коли автор бесіди говорить без попередньо написаного тексту, тобто виступає з імпровізованою мовою. Саме природний

процес мислення, який обов'язково відображається в емоційному забарвленні бесіди, у живій розмовній інтонації, залучає слухача до співбесіди, захоплює його предметом розмови. Стилїстика усної мови, безпосереднє звернення до слухача як до рівного співрозмовника створюють той ефект присутності, який вважався привілеєм позастудійних передач, в основному репортажу [11]". Яскравим прикладом цьому є радіопередача від 19 червня 2009 року. Вона має декілька відносно автономних смислових центрів, навколо яких й обертається розмова: святкування 195-ї річниці з дня народження Тараса Шевченка, неосаяжність творчої спадщини Кобзаря, Олександр Шарварок як упорядник книги про Шевченка та самотутній поет. Публіцист у прямому ефірі наче розмотує клубок власних вражень від життя, переходячи з однієї думки, одного образу-спогаду на інші, пов'язані з попередніми логічно-асоціативним зв'язком. Така композиційна побудова з переходами від одного об'єкту розмови до іншого дозволяє публіцистові донести до слухачів більший об'єм інформації, охопити ширше коло проблем та завдяки "міркувальній" манері оповіді викликати в них відчуття причетності до обговорення. Звернення в межах однієї розмови до долі таких різних поетів, як Шевченко та Шарварок, витворює багатогранний, опуклий, величний у своїй узагальненості образ Митця, підводить до думки про його особливе призначення, про таємничу, незбагнену магію поезії, бо, як доречно процитував М. Жулинський О.Шарварка, "архітектура слова невідома, і все-таки чарує нас його будова [4]".

Говорячи про жанрові особливості радіопередачі М. Жулинського "Українська література: вчора і сьогодні", відзначимо, що в окремих випадках спостерігаємо її свого роду жанрову міграцію з аналітичних жанрів до художньо-публіцистичних. Окремі радіопередачі циклу набувають виразних рис художньо-публіцистичного нарису та композиції, відзначаються більш насиченою образністю, підкресленою ліричною інтонацією автора, ширшим охопленням матеріалу, увагою до особистісних рис героя розповіді.

Висновки. Проаналізувавши цикл радіопередач М. Жулинського "Українська література: вчора і сьогодні", визначаємо її приналежність до групи аналітичних жанрів, а саме: до радіобесіди. Однак індивідуально-авторські особливості М.Жулинського зумовили значне варіювання передачі залежно від тематики та прагматики виступу, спричинили її синтетичний характер, а також жанрове наближення до радіонарису та радіокомпозиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бестужев-Лада И.В. Поискное социальное прогнозирование: перспективные проблемы общества. Опыт систематизации / И.В. Бестужев-Лада. – М.: Наука, 1984. – 271 с.
2. Брюховецький В. Критика літературна / В. Брюховецький // Українська літературна енциклопедія: у 5 т. – К.: Українська енциклопедія, 1995. – Т. 3. – С. 63–66.
3. Галич В.М. Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор: еволюція творчої майстерності / В.М. Галич. – К.: Наук. Думка, 2004. – 816 с.
4. Жулинський М. Українська література: вчора і сьогодні / М. Жулинський // Радіо "Культура". – 2009. – 19 червня.
5. Жулинський М. Українська література: вчора і сьогодні / М. Жулинський // Радіо "Культура". – 2009. – 17 липня.
6. Жулинський М. Українська література: вчора і сьогодні / М. Жулинський // Радіо "Культура". – 2009. – 7 серпня.
7. Інтерв'ю з Миколою Жулинським / Записала О. Антонова / М. Жулинський // Родинний архів.

8. Лизанчук В.В. Радіожурналістика: засади функціонування / В.В. Лизанчук. – Львів: ПАІС, 2000. – 366 с.
9. Лизанчук В. Основні засади функціонування сучасного державного радіомовлення / В.Лизанчук // Телевізійна й радіожурналістика (Історія, теорія, практика і погляд у майбутнє): Збірник наук. праць. – Вип. 2. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1999. – С. 3–122.
10. Лизанчук В.В. Основи радіожурналістики: Підручник / В.В. Лизанчук. – К.: Знання, 2006. – 628 с.
11. Радіожурналістика / Под ред. Шереля А.А. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2000. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://evartist.narod.ru/text5/44.htm>.
12. Смирнов В.В. Жанры радиожурналистики / В.В. Смирнов. – М.: Аспект Пресс, 2002 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://evartist.narod.ru/text9/40.htm>
13. Шаповал Ю.Г. Національна журналістика: в 2-х т. / Ю.Г. Шаповал. – Львів, 2006. – Том 2. – 488 с.

УДК 316.77:37.013.42

КОМУНІКАТИВНА МАЙСТЕРНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Тамара Басва
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

У статті розглядаються професійні комунікативні якості соціального педагога.

Ключові слова: комунікативна компетентність, функції спілкування, стиль спілкування, діалогічне спілкування, емпатія, рефлексія.

В статтіє рассматриваются профессиональные коммуникативные особенности социального педагога.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, функции общения, стиль общения, диалогичное общение, эмпатия, рефлексия.

Professional communicative qualities of social teacher are examined in the article.

Key words: communicative competence, functions of intercourse, style of intercourse, dialogic intercourse, empathy, reflexion.

Постановка проблеми. Вже незаперечним є твердження про те, що якість соціального життя людини великою мірою залежить від характеру її спілкування з іншими людьми. Отримання задоволення від спілкування позначається на психологічному благополуччі учасників комунікативного процесу, водночас постійне незадоволення соціальними контактами й міжособистісними стосунками, самотність призводять до поганого настрою, депресії, зниження активності, а зрештою – до погіршення здоров'я й невиконання намічених цілей. Для соціального педагога спілкування є одним з головних інструментів